

## МОДИФІКАЦІЇ МІФОЛОГЕМИ ДУШІ У ЛІРИЦІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Найуживанішими символами в поезії впродовж цілого ряду століть залишаються так звані універсальні поетичні концепти – душа, доля, життя.

Виділяємо такі інваріанти слова душа:

- 1) людина;
- 2) внутрішній світ людини, світ її почуттів, переживань, настроїв, частина людської особистості, що є центром її духовного життя;
- 3) сукупність якостей, властивостей, притаманних людині, тобто її характер.

Звідси випливає, що душа постає і як якась невидима нематеріальна субстанція, і як людина в її психологічному аспекті. Тобто це і внутрішній світ окремого індивідуума, і сам індивід. Міфологема душі поєднує у собі сакральну та несакральну ознаки.

Предметом нашого дослідження ми обрали міфологему душа, яка виступає невід'ємним компонентом художнього мислення митців–шістдесятників, зокрема Ліни Костенко.

Отже, сакральний зміст душі вказує на її нематеріальну сутність, протиставляючи тілу та пов'язуючи з Богом. Образ душі практично в будь-якій міфології і в усіх сакральних традиціях так чи інакше пов'язаний із символікою води (у християнстві цей архетип пов'язаний із таїнством хрещення – «очищення водою»). Саме водна стихія з її спроможністю відображати, бути дзеркалом традиційно вважається стихією душевного, на відміну від духовного світу, пов'язаного з символікою вогню («очищення вогнем»). У поезії Ліни Костенко «Псалом 22» читаємо: «Я ж, як вода, розлитий, душу мою загидили. / Серце, як віск, розм'якло, з нього виліплять ідолів».

Релігійні вірування народу втілюються у рядках поетеси: «Дев'ять день душа ще пручається, / а тепер вже десь призвичаїться». Або: «Коліна преклонивши, як Почаїв, / стоїть душа перед усім святим».

Ключовими також у цьому плані є міфологічні уявлення про душу. Наприклад, українці вірили, що людину душу дає Бог при народженні. А вже після смерті душа відлітає пташкою у вирій або перевтілюється у дерева, тварин, комах (бджілка, мушка) чи переходить до новонародженого. «Уявлення українців про душу залежали від того, про душу якої людини йшлося – живої чи померлої. У живих душа втілюється й перебуває всередині плоті завжди (...)» [3, с.118].

У Ліни Костенко: «А може, спомин — це далекий вирій, / Де вже посмертно гріється душа?..». А тепер порівняймо інші рядки поетеси: «І не дарма у сотнях вір / сподівалось – душа воскресне, / полетить десь туди, до зір, / бо між зорями – царство небесне...».

Несакральний зміст міфологеми душі у поетичній творчості Л.Костенко виявляється через тісний зв'язок із тілом людини. Таким чином, душа в художньому світі мисткині має тілесний вигляд, тобто антропоморфний: «Сахається розгублена душа»; «А ми йдемо. Душа не оглядається».

У ліриці Ліни Костенко існує парадигма міфологеми душі, репрезентована за допомогою епітетів. Отже, в поетичній мові авторки експлікуються такі уявлення про душу:

душа – вогонь: обпалена, жагуча;

душа – колір: сіра;

душа – жива істота: згвалтована, беззахисна, стомлена, знесилена, німа, дика, розгублена, чужа, напівмертва.

Образні домінанти художньої картини світу визначаються духовно-проникливим ставленням Ліни Костенко до навколишнього світу. Авторська установка на глибоке інтуїтивно-чуттєве осягнення реального світу визначає значимість і значущість кожної деталі в художньому світі, масштабність якого обумовлена характером творчої позиції авторки – прагненням до невтомного пошуку нових смислових відтінків міфологеми душа. Відповідно до цього визначаємо модифікації міфологеми душа (її не сакральний зміст) у ліриці Л.Костенко: душа – свобода, душа – мистецтво, душа – гармонія, душа – чесність, душа – пам'ять і предки, душа – чистота.

Типовим прийомом поетичного відтворення дійсності є символізація, що дозволяє Ліні Костенко знайти незвичайний ракурс зображення предметів, явищ навколишнього світу, але в той же час зберігає граничну ясність і виразність образів. У способах авторського зображення світу органічно поєднуються оригінальність художнього мислення і принцип наслідування фольклорної традиції, багата філософічність і тонкий психологізм. Народні уявлення про душу авторка реалізує, вдаючись до порівняння цього образу з морем та сонячним променем («Душа в словах – як море в перископі, І спомин той – як відсвіт на чолі...»; «Моя душа у цьому літі – як скалка сонця в хризоліті»). Ці порівняння вказують на чистоту душі, щирість та відкритість людини, в якій така душа.

Негативний аспект міфологеми душі репрезентований порівнянням: «Бувають душі – наче пні старі, що пишуть стежку почерком гадюки». Метонімію використовує авторка, коли говорить про байдужість людей: «Чужа душа сиділа одесною, чужій душі усе було чужо». Індивідуально-авторський підхід спостерігаємо у рядках: «Мучено. Мічено. В душу насмічено. Долю окрадено й плівку засвічено». В українській міфології уявлення про душу як двійника людини доволі часто пов'язується з Долею. «Доля буває щасливою і нещасною, лихою чи доброю, працювитою чи ледащицею. Доля – не просте уособлення абстрактного поняття, вона – душа предків, померлих родичів чи взагалі близьких людей» [3, с.122]. У поетеси: «Що доля нелегка,— в цім користь і своя є. / Блаженний сон душі мистецтву не сприяє».

Народ уявляє собі душу як пташку [1, с.209]. Такий зв'язок передає і Ліна Костенко в поетичних рядках: «І в цьому днів круговороті, / де все минати поспіша, / як та пташиночка на дроті, \ спочине стомлена душа».

Як уже зазначалося, інваріантом душі у поетичних текстах шістдесятниці є і сукупність рис та якостей особи, і синонім до слова «людина: «Вишневий Хутір... Ні душі»; «Це ж скільки душ дітей, і душі всі як душі. / А ця — неначе змалку зурочено її».

Отже, відправною точкою в поезії Ліни Костенко є сакральний зміст міфологеми душа, тобто подається трактування в руслі християнського світорозуміння, що стверджує єдність душі та тіла людини, їх нероздільний зв'язок. Крім того, міфологема душа у ліриці поетеси має дві частини – сакральну й несакральну, а також репрезентує позитивний і негативний полюси.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жайворонок В. Знаки української етнокультури [Текст]: Словник-довідник / Віталій Жайворонок. – К.: Довіра, 2006. – С. 209.
2. Костенко Л. Триста поезій. Вибрані вірші / Ліна Костенко. – К.: А-БА--БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. – 416 с.
3. 100 найвідоміших образів української міфології / [заг. ред. Олена Таланчук]. – К.: ТОВ «Автограф», ТОВ «Книжковий дім «Орфей», 2007. – С. 118–123.

**Ключові слова:** міфологія, інваріант, душа.

**Ключевые слова:** мифология, инвариант, душа.

**Key words:** mythology, invariance, soul.

Міфосвіт української поезії: генеза прочитання. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Херсон, 17 грудня 2015 року) / Демченко А.В. та ін.; Херс. держ. ун-т. – Херсон: ХДУ, 2016. – С. 22-23.